

Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Vakanüvis Notları ve Eksik Bir “Peçevî Tarihi” Nüshası

*The Chronicler (Vakanüvis) Notes Found in the Ottoman Archiv
and an Incomplete Copy of the History of Pechevi*

AYŞENUR ERDOĞAN*

BİR beylik olarak kurulan Osmanlı'da “tarihçilik” genel olarak devletin kuruluşundan neredeyse bir asır sonraya dayandırılmışsa da kuruluş döneminde eserlerin kaleme alındığı fakat günümüze ulaşamadığı şekilde görüşler mevcuttur.¹ Üzerinde ehemmiyetle durulan bu ihtimalin en büyük dayanağı ise başta Âşıkpaşazâde olmak üzere ilk Osmanlı tarihçilerinin kaynak olarak kullandıkları Yahşi Fakih'e ait Menâkıb-ı Âl-i Osman'dır. Ancak Yahşi Fakih'in çalışması halihazırda mevcut olmadığından, Ahmedî tarafından kaleme alınmış İskendernâme'deki “Dâsitân-i Tevarih-i Mülûk-ı Âl-i Osman” kısmı Osmanlı'nın ilk döneminden ulaşabilmiş tek eser olarak kabul edilmektedir.² Beylikten çıkıp zamanla bir devlet olarak teşkilatlanan Osmanlı'da tarihçiliğin 'kuruluşu' II. Murad devrine dayandırılmaktadır.³ Sultanın destekleri ile Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış eserler çevrilmiştir. Nitekim yapılan bu kültürel faaliyetler tarihçilikte farklı türlerin ortaya çıkmasına vesile olmuş; anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ların yanında müneccimler tarafından hazırlanan ve önemli hadiseleri haber veren Takvim; savaşları, fetihleri ve zaferleri anlatan Gazavatnâme ve Fetihnâme türünde eserler meydana getirilmiştir.⁴ Kuruluşu II. Murad dönemine dayanan Osmanlı tarihçiliği, Fatih Sultan Mehmed devrinde gelişmesini sürdürmüştür; II. Bayezid zamanında ise yükselişe geçmiştir. Zira Sultan II. Murad devrinde ortaya çıkmış olan anonim Tevârîh-i Âl-i Osman türünün başarılı örnekleri Sultan II. Bayezid

* İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, aysenur.erdogan@ogr.iu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5266-3672>

¹ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, sayı:1 (2013), s. 272; Feridun M. Emecen, “Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı: İlk Manzum Tarihler”, Türk Tarihçiliğinin Asırlık Çınarı Halil İnalcık'a Armağan, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2017), s. 105.

² Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, s. 272.

³ Necdet Öztürk, İmparatorluk Tarihinin Kalemler Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî'den Ahmed Refik'e, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018), s. 32.

⁴ Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, s. 272; Öztürk, İmparatorluk Tarihinin Kalemler Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî'den Ahmed Refik'e, s. 32.

döneminde verilmiş; Aşıkpaşazâde, Oruç Beğ, Mevlana Mehmed Neşri gibi tarihçiler eserlerini yine bu zamanda ortaya koymuşlardır.

Sultan II. Bayezid döneminde artan Tevârih-i Âl-i Osman yazma geleneği azalarak da olsa XVI. asırda devam etmiştir. Bunun yanında Yavuz Sultan Selim'den itibaren bir hükümdarın şehzadeliliğinden itibaren hayatını anlatan eserler de kaleme alınmış, yazıldığı hükümdara göre Selimnâme, Süleymannâme isimleri ile adlandırılmışlardır.⁵ Fatih Sultan Mehmed döneminde ortaya çıkan ancak kurumlaşamayan saray tarihçiliği olan “Şehnâmecilik” yine bu asırda, Kanuni Sultan Süleyman saltanatı sırasında resmi bir makam haline gelmiş; devrin başarılı müzehheplerinin de süslemeleri ile oldukça kıymetli eserler ortaya konmuştur.⁶

XVII. asır ile “Osmanlı Tarihçiliği” daha ağır dil ve üslubun benimsendiği ve var olan türlere yenilerinin eklendiği bir döneme girmiştir. Fetihnâme, Gazanâme, Hz. Adem'den başlayan genel tarihlerin yanı sıra, sadece belli bir dönemi anlatan vekayinameler, önemli bir şahsın hayatını anlatan biyografiler ve şehir tarihleri ortaya çıkmıştır. Devletin içinde bulunduğu siyasi durum neticesinde Siyasetname, devletin sosyal ve askeri teşkilatı için Kanunname, var olan bozuklukları gidermek için Layihalar kaleme alınmıştır. Ayrıca bibliyografya türünün en önemli numunesi olan Katip Çelebi'nin Keşfü'z-zunûn ve seyahatname türünün en büyük eseri olarak kabul edilen Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si de bu asrın ürünleridir.⁷

XVIII. asır ise resmi saray tarihçiliği sayılan Şehnamecilik'in Vakanüvislik adıyla resmi bir makam haline geldiği ve ön plana çıktığı bir zaman dilimidir. Divan-ı Hümayun kalemlerinin içerisinde kurulan bu makama kalem ehlerinden şiir ve inşa sanatlarında kabiliyetli tanınmış kişiler getirildiği gibi ilmiye sınıfından da uygun görülenler olmuştur.⁸

Sadece buldukları dönemi değil kendilerinden önce aynı makamda görev yapan vazifelilerden eksik bırakılmış tarihleri tamamlamak da vakanüvislerin sorumluluğundadır. Bunun için de selefının notları yeni vakanüvislere teslim edildi⁹ ki bazen yarım kalan tarihi tamamlamaya çalışan vakanüvisin kendi dönemini yazamadığı dahi görülmektedir. Nitekim Şanizade Ataullah Efendi'nin Hicri 1237-1241 yılları arasındaki olayları yazamayarak bu yıllara ait notlarını halefine bıraktığı bilinmektedir.¹⁰

Devletin resmi tarihçileri olan Vakanüvisler buldukları dönemi yazarken ise kalem erbapları tarafından ihtiyaçları olan tüm bilgi kendilerine sağlanmaktaydı. Nitekim Reisülküttabın izni ile Sadaret Mektupçusu, Beylikçi, Amedci tarafından iletilen bu bilgiler kalemine göre farklılık göstermekteydi. Örneğin tayin ve azil gibi muamelelerin tahvil ve ruus kalemlerinden, teşrifat ile ilgili olanlar

⁵ Öztürk, *İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî'den Ahmed Refik'e*, s. 57.

⁶ Christine Woodhead, “Şehnâmecî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2010, XXXVIII, s. 456.

⁷ Öztürk, *İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî'den Ahmed Refik'e*, s. 105; Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, s. 279-280

⁸ Bekir Kütükoğlu, “Vak'anüvis”, *DİA*, 2012, XLII, s. 457-458.

⁹ Kütükoğlu, “Vak'anüvis”, s. 458.

¹⁰ Öztürk, *İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî'den Ahmed Refik'e*, s. 152

ise teşrifat kaleminden “ilmühaber sureti” ile bildirilirdi. Divan-ı Hümayun Kalemî’ne bağlı olarak kurulan ve kendisine lazım olan tüm bilgiyi yine bu kalem-den sağlayan devletin resmi tarihçileri vakanüvislerin bütün başvuru kaynakları günümüzde Osmanlı Arşivlerinde yer almaktadır. Bundandır ki merhum Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu hocanın 1985 yılında İstanbul Üniversitesi’nde düzenlenen Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu’nda ifade ettiği üzere¹¹;

“Vak’anüvisler devrin olaylarını yazarken büyük ölçüde Osmanlı Arşivi’nde bulunan Divan-ı Hümayun kayıtlarından faydalanmıştır ve Vak’anüvis târihleriyle Osmanlı Arşiv malzemesi arasında derin bir bağ bulunmaktadır.”

Osmanlı Arşivi’ndeki Vakanüvis Notları

Vakanüvislerin kullandığı Divan-ı Hümayun kayıtları bugün Osmanlı Arşivi’nde Bâb-1 Âsafî, Bâb-1 Defterî, Sadaret ve Topkapı Sarayı fonları altında bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Sadaret ve Bâb-1 Âsafî fonlarında bazı tarihçilerin notlarını içeren Vakanüvis kalemleri de bulunmaktadır. Bunlardan Sadaret fonu Vakanüvis Kalemî (A. VKN)’ndeki notlar doğrudan devletin resmi Vakanüvisi olan Lütî Efendi’nin evrakıdır. Hicri 1242-1319 yılları arası toplam 55 gömleklik kayıt ihtiva eden kalemde, vakanüvisin memuriyeti boyunca tuttuğu ve daha sonra kendi adıyla anılacak eserinde yer alan malumatların bir kısmı yer almaktadır. Yine burada yer alan Lütî Efendi’nin selefi Cevdet Paşa ile aralarında geçen evrak alışverişine ait vesika ise yukarıda bahsedilen vakanüvisler arasındaki kayıt devir teslimine güzel bir örnektir.¹²

Bâb-1 Âsafî fonundaki Vakanüvis notlarına bakıldığında dosya ve defter olarak iki kalemde tasniflendiği görülmektedir. Vakanüvislik Kalemî’ndeki (A. VKN) Hicri 1066’dan 1207’ye kadar uzanan on beş dosyada muhtelif kısa kayıtlar bulunmaktadır. Vakanüvislik Kalemî Defterlerinde (A. VKN.d) ise üç defter vardır ki tıpkı Sadaret fonundakiler gibi büyük siyasi olaylara şahitlik eden evraklardır. Nitekim bunlardan Hicri 1206 (1791) tarihli olanı 1787-92 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında İstanbul’da düzenlenen önemli bir meşveretin notları ihtiva etmektedir.¹³ Zira bahsi geçen savaş sırasında Maçin’de bulunan Osmanlı ordusu stratejik bir hata ile bozguna uğramıştır. Her ne kadar asker karşılık vermeye çalışsa da başarılı olunamamış, asker arasında firar ve yağma hareketleri başlamıştır.¹⁴ Dahası bu bozgunla savaşın seyri değişmiştir. Öyle ki III. Selim savaşa devam edilmesini istese de cephedekilerin buna niyeti yoktur ve sadrazamdan Sultan’ı barış için ikna etmesi istenir.¹⁵ Savaş mahallinde bu gelişmeler yaşanırken İstanbul’da da

¹¹ Bekir Kütükoğlu, “Osmanlı Arşivleri ile Vak’anüvis Tarihleri Arasındaki Bağ”, Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul, (1985), s. 123.

¹² BOA, A.VKN. (Sadaret Vakanüvis Kalemî Lütî Efendi) I/22, 10 L. 1288.

¹³ BOA, A.VKN.d. (Bâb-1 Asafî Vakanüvislik Kalemî Defterleri)I701, 29 Z. 1206.

¹⁴ Aysel Yıldız, “Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçin Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar”, *Cihannüma; Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sayı II/2, Aralık 2016, s. 138-139.

¹⁵ Aysel, Yıldız, “Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçin Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar”, *Cihannüma; Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, s. 144.

yine aynı konunun konuşulacağı bir meşveret düzenlenir. Zikrettiğimiz defterde de 19 Safer 1206 Pazartesi günü Şeyhülislam, Kaymakam Paşa, Kapudan Paşa, Eski İstanbul ve Mekke kadıları, Fetva Emini, Reisülküttap, Valide Sultan Kethüdası, Rikab-ı Hümayun Defterdarı, Tersane Emini ve ocak görevlileri ile Babıali’de yapılan bu toplantının kaydı yer almaktadır. Bunun haricinde Sekbanbaşı, Cebecibaşı ve Topçubaşı’nın asker toplama konusundaki takrirleri, Sultan Selim’in ocaktaki bozulma ve askerinin başarısızlığı hakkındaki Hattı Hümayun sureti ve Kaymakam ile yazışmaları da yine bu defterde bulunmaktadır.

Aynı fondaki bir diğer defter ise her ne kadar sayfaları eksik olsa da 1697 yılında yaşanan Zenta Felaketi hakkında önemli bilgiler vermektedir.¹⁶ Öyle ki başarısız ve uzun süren savaşların ardından tahta geçten Sultan II. Mustafa, Macaristan üzerine düzenlediği iki seferden önemli başarılar elde edince, 1697 yılında üçüncü sefere niyet etmiştir.¹⁷ Bunun için toplanan ordu Sultan’ın başkanlığında Belgrad’a ulaştığında mevcut durumu konuşmak ve strateji belirlemek amacıyla iki toplantı düzenlenmiştir. Nitekim toplantılardan Temeşvar ve Varadin tarafına gitmek üzere iki farklı görüş çıkmıştır. Tüm tartışmalara rağmen Temeşvar tarafına gitmesine karar verilen ordu, Tuna üzerinden yürümeye başlayarak Zenta yakınlarına ulaşır. Ancak yaşanan stratejik hatanın sebep olduğu bozgun ve bozgunun devamında meydana gelen olaylar padişah mührünün dahi savaş meydanında kaldığı Zenta Felaketini getirir.¹⁸ Osmanlı Arşivi’ndeki bahsi geçen defter bu sefer esnasında yapılan toplantı da dahil olmak üzere yaşananların önemli bir kısmına şahitlik etmektedir.

Vakanüvislik Kalemi Defterleri içerisindeki en erken tarihli kayıt ise çalışmamızın da ortaya çıkmasına vesile olan Peçevî Tarihi’nden küçük bir parçadır.

Peçevî Tarihi ve Osmanlı Arşivi’ndeki Parçanın Değerlendirilmesi

Macaristan’ın Peç (Pécs) şehrinde doğan bundan dolayı Peçuyî ve Peçuylu gibi lakaplarla da anılan İbrahim Peçevî, ilk eğitimini Peçuy’da, medrese tahsilini ise Bosna ve Budin şehirlerinde ikmal etmiştir. Babasının vefatı üzerine Budin Beylerbeyi olan dayısı Ferhad Paşa’nın yanına gitmiş ancak bir buçuk yıl yanında kaldığı dayısı yeniçeriler tarafından öldürülünce Bosna’ya dönmüştür. Habsburg ile başlayan savaşlar üzerine orduya katılmış ve yine akrabası olan Lala Mehmet Paşa’nın yanında kâtip olarak hizmete başlamıştır. Lala Mehmet Paşa’nın yanında on beş yıllık hizmet hayatı boyunca önemli hadiselerle şahitlik eden Peçevî, Paşa’nın 1606 yılında vefat etmesinin ardından vazifesine bir süre devam etmiş, daha sonra devlet kademesinde önemli mevkilerde yer almıştır; Diyarbakır Defterdarlığı, Darphane Hizmeti, Tokat Eyaleti Defterdarlığı, Anadolu Defterdarlığı, İstolni-Belgrad Sancakbeyliği, Bosna Maliye Defterdarlığı, Kırka Sancak Beyliği ve

¹⁶ BOA, A.VKN.d. 1700, 29.Z.1109

¹⁷ Selim Hilmi Özkan, “Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası”, *Turkish Studies*, Volume 4/3, (Spring 2009), s. 1783.

¹⁸ Selim Hilmi Özkan, “Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası”, s. 1784-89.

en son Tımışvar Defterdarlığı gibi kademelerde bulunmuştur.¹⁹

Kariyeri boyunca savaşlar, ayaklanmalar ve mali krizlere tanık olan İbrahim Peçevî memurluk hayatı bitip emekli olduktan (1640-41) sonra ömrünün geri kalanını gençliğinde yazmayı tasarladığı eserinin neşri ile geçirmiştir. Kendisinin ifadelerinden anlaşılacağı üzere başlangıçta sadece Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemini kapsayan bir gazavâtnâme yazmayı tasarlamış ve eserini buna göre kaleme almıştır. Fakat çok yakın olduğu Budin Beylerbeyi Musa Paşa'ya eserini sunduğunda, paşanın onu yabancı kaynakları da kullanmaya teşvik etmesiyle eser ikinci bir telif sürecine girmiştir. Osmanlı ve Macar kaynaklarının yanı sıra kendi notları ile zenginleştirdiği eserini 1635-36'ya kadar ulaştırırsa da tatmin olmayarak üçüncü kez düzenleme yoluna gitmiştir. Nitekim uzun yıllar çalışarak eserini 1640'a yani IV. Murad'ın vefatına kadar getirmiştir.²⁰ Sultan Süleyman'ın saltanatından IV. Murad'ın vefatına kadar sekiz padişahın dönemini anlatan bu eser Osmanlı Tarihleri içinde oldukça saygın bir yer kazanmıştır.

Hakkında birçok çalışma yapılan ve yapılmaya da devam eden²¹ *Peçevî Tarihi*'nin Türkiye ve Avrupa'da birçok nüshası bulunmaktadır. Bunlardan bazıları tam olduğu gibi bazı kütüphanelerde yarım bırakılmış ya da sayfaları kaybolmuş örneklerle rastlanmaktadır ki bunlardan bir tanesi de Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır.

Genel olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki eksik yazma nüshalara bakıldığında, sayfa sayılarının 154 ila 380 arasında değiştiği görülmektedir.²² Osmanlı Arşivi'nde Bâb-ı Âsafî Vakanüvislik Kalemî Defterleri arasında 1699 numara ile tasniflenen parça ise sadece 20 sayfadır.

Peçevî Tarihi yukarıda da değinildiği üzere Kanuni Sultan Süleyman devri ile başlamakta; şehzadeler, dönemin sadrazamları ve sadrazamlığa yükselemeyen vezirler ile devam etmektedir. Arşivde yer alan eksik yazma ise Sadrazamlığa Yükselmeyen Vezirler kısmının en son ismi olan Turgut Paşa'nın Trablus ve Cezayir Beylerbeyi olması ile başlar:

“Bâ'dehu Trablus ve Cezayir Beğlerbeği oldu. Malta cezîresi muhâsarasında metrisde tob onarırken tob çatlayub serpindisi darbından şehid oldu. Sair ahvali inşallahuteala mahallinde yazılır. Mehemmed Paşa hazretleri Hayreddin Paşazâde Cezayir Beylerbeyi olub deryâ hükkâmının ab-ı rûyi idi.”²³

¹⁹ Erika Hancz, “Peçuylu İbrahim”, *DiA*, 2007, xxxiv, s. 216-217; Pál Fodor, “Pécs (Peçuy) Kökenli Bir Osmanlı Yazarı: İbrahim Peçevî”, *Abdülkadir Özcan'a Armağan; Tarihin Peşinde Bir Ömür*, Kronik Kitap, Haziran 2018, s.206-215.

²⁰ Fodor, “Pécs (Peçuy) Kökenli Bir Osmanlı Yazarı: İbrahim Peçevî”, s. 216-218

²¹ Eser hakkında Özlem Yılmaz Solak tarafından “Peçuylu İbrahim Efendi: Tarih-i Peçuylu (Tahlil-Metin)” başlığı ile İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalına bağlı olarak detaylı bir Doktora Tez çalışması yürütülmektedir.

²² Sevda Gülakan, *Peçevî Tarihi* (Yazma Nüshaların Tanıtımı, 1b-20b Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004, s. 19-21.

²³ BOA, A.VKN.d. 1699, s. I.

Vezerlik makamında bulunanlar kısmına eksik bir giriş yapan nüsha, “Pâdişâh-ı Mağfûrun Asr-ı Şeriflerinde Olan Defterdârların ve Nişancıların Meşâhîri Zikrin- dedir” başlığı altında devrin meşhur defterdar ve nişancıları eksiksiz bir şekilde anlatır. Diğer yazma nüshalardaki²⁴ sıra ile Defterdar İskender Çelebi, Haydar Çelebi, Lütfi Bey, Ebu'l-fazl Efendi, Abdi Çelebi, Mustafa Çelebi, Mehmed Çelebi, Hasan Çelebi, Murad Çelebi, Celal-zade Mustafa Çelebi, Ramazan-zade Mehmed Çelebi hakkında biyografik bilgiler verir. Buradan “Zaman-ı Sa'âdet-Efzâlarından Olan Ümerâ” başlığına geçerek devrin ileri gelen beyleri ve yöneticilerini zikreder. II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'ın oğlu Bosna Beyi Hüsrev Bey ile başlayan bu kısım Kara Osman Şah Bey, Küçük Bali Bey, Ali Bey ibn Malkoç Bey, Nev-bahar-zade, Çerkes Kasım Bey ile devam eder ancak bundan sonra sıralama değişerek Kudur Bey ve Hacı Bey Can Polad Bey, Cizre Hakimi Hüseyin Bey şeklinde biter. Her ne kadar sıralama değişse de kişi adları altında verilen biyografik bilgiler diğer yazma nüshalardaki ile aynıdır. Fakat Cizre Hakimi Hüseyin Bey'den sonra bazı nüshalarda yer alan²⁵ Hakkâri Beyleri hakkındaki malumat arşiv nüshasında bulunmamaktadır.

Zaman-ı Şeriflerinde Olan Meşâhir-i Ulemâ ve Fuzalâ ve Meşâyih-i A'zam Zikrin- dedir

başlığı altında yine devrin tanınmış uleması, büyük din adamları ve şeyhlerini sıralar. Molla Hayreddin, Molla Kadiri Çelebi, Molla Şeyh Mehmed, Molla Şeyh bin Kutbeddin, Molla Mehmed bin Ahmed Adil Paşa, Molla Şeyh Mehmed Tunusî, Molla Abdülfettah bin Ahmed bin Adil Paşa, Erdebilli Molla Zahirüddin, Molla Alaeddin-i İsfahanî, Muslihiddin Çelebi, Molla Şah Kasım bin Şeyh Mahdumî, Molla Muhyiddin-i Karabağî, Molla ibn Şeyh Şüşteri, Molla Şerif-i Acemî, Molla Hasan Çelebi Aşçızâde, Molla Mehmed bin Mehmed Paşa-yı Karamanî hakkındaki bahislerin ardından bazı nüshalarda olduğu gibi Molla Yakup'u zikreder. Ancak adını anmadan oldukça karışık bir şekilde anlatır:

“Merkûmun tercemesi aynıyle Ali Efendi merhûmun tevârihinden bile ziyâde ve lâ-noksan irâd olunmuşdur. Ece Halife dimekle meşhûrdur, hamîdîdir. Mânisa'da iken sene 929'da vefât eyledi. Ekser ulûmda mahâreti ve Fârisî ve tezkire nazıma kudreti var idi. “Ene velidtü fî-zemeni'l meliki'l-âdil” hadîs-i şerîfinin tatbîkinde bu nazm-ı latîf anlarındır.”²⁶

Devamında ise Müfti Ali Çelebi el-Cemali, Müfti Kemal Paşa-zâde, Müfti'l-enâm ve Şeyhü'l-islâm Ebussuud Efendi, Molla Muhyiddin Arab-zâde, Molla Ali bin Salih, Molla Şemseddin Ahmed ibn Ebu's-suud El-Amedî, El-Molla El-Fazıl Mehmed bin Şeyhülislam Ebu's-suud hakkında biyografik malumatlar verir.

Devrin fetihlerini ve seferlerine değindiği Zaman-ı Devletlerinde Vaki Olan Fütûhat ve Muhârebat 'Alâ Tariki'l-icmâl Zikrinde kısmında ise Canberdi Gazali hadisesinden bahsedip, Belgrad ve Üngürüs Seferi için ayrı bir başlık açar.

²⁴ Gülakan, Peçevî Tarihi, s. 61n

²⁵ Gülakan, Peçevî Tarihi, s. 67n

²⁶ BOA, A.VKN.d. 1699, s. 6.

Sırasıyla Böğürdelen, Zemun, İslankamin, Kobitnik, Esen, Belgrad Sengin Bünyad kalelerinin fetihlerine değinir. Böğürdelen Kalesi'nin fethini anlatırken Semendire Kalesi'nin Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad tarafından fethedildiğini de derkenar olarak belirtir. Bu başlığa bazı nüshalarda bulunmayan²⁷ Üngürüs'ün fethini belirten beyiti ekler ve Sultanın İstanbul'a geri dönmesi ile bitirir.

"Ve ba'de'l fethi bu beyt târîhi için denilmiştir budur

'Âmeda ibn-i fal aceb târîh u bâd-ı feth bâb-ı mülk-i Üngürüs'

ve bu sefer-i mubarekden avdet-i hümâyûn olunub pay-i taht-ı âliye-i saltanata duhûl fî 17 Zilkade sene 927'de vaki oldu."²⁸

Devamında İcmal-i Fütûhat-ı Sefer-i Rodos ve Tevabiha Azimet-i Hümâyûn Pâdişâh ibaresi ile ayrıca bir başlık açılır, Rodos seferi sırasında alınan yerleri sırasıyla anlatır. Rodos, İskaradin kalelerinin fetihlerine değindikten sonra Şehsuvaroğlu Ali'nin katledilmesinden bahsederek Helke Kalesi'nin fethini ve bu kaledeki camide yaşanan hadiseyi anlatır.

"... Pâdişâh-ı sâhib-kıran vüzera ve ümera ve sair ayân-ı asâkir ile câmi'-i cedîd Sencüvanide nâm camide ikamet-i cemi'a idüb temcîd-i tevhîd ile şalveleden cemi'i kıldılar."²⁹

Ardından İlike, İncirlü, Tahtalu kaleleri ve İstanköy Adası'nın fetihlerine değinerek Bodrum Kalesi kısmına geçer. Bu kısmı kalenin alımından sonra kurulan divan ve Rodos Kalesi Beyi Megal Mastori'nin el öpme hadisesi³⁰ de dahil bazı eksikliklerle anlatır:

"Feth-i Kal'a-i Bodrum Bunlar dahi ceziresiyle ma'an itâat ve inkiyad idüb reâyâ ve berâyâsına vaz'-ı cizye ve harac olundu. Ve bil cümle bu fütûhat ve gazâvatdan sonra otak-ı hümâyûn Mermerus İskelesi'ne nüzûl idüb ve hazîne-i âmireye bir miktar altun sepikeleri peşkeş çeküb ol gece icâzet virilen küffar düzah-ı karâr ile ihsan olunan gemiye girüb kâfiristana revâne olundılar ve ol günün irtesi ki rûz-i Cum'a ve ıydül-mü'minin idi. Bâlâda zikr olunduğu üzere câmi'i cedîd Sencüvan-da salavat-ı Cum'a kılındıktan sonra asâkir-i zafer-i rehberine izn-i insiraf virildi ve saâdetlu padişah dahi kat'i menâzil ve tayy-ı merâhil iderek dokuz yüz yigirmi dokuz rebûlâhirin evâhirinde saray-ı âmireye devlet birle nüzûl vaki' oldu"³¹

Sultan Süleyman dönemindeki fetihleri anlattıktan sonra önemli konumda bulunan bazı devlet adamları ile ilgili hadiselerle geçer. Bunlardan ilki Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in ölmesi ile Mısır'da düzenin bozulması, İkinci Vezir Mustafa

²⁷ Filiz Çakıllı, *Peçevî Tarihi* (Biyografisi, 21a-40a Metin, Dizin, Özel İsimler Sözlüğü), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004, s. 28.

²⁸ BOA, A.VKN.d. 1699, s. 17.

²⁹ BOA, A.VKN.d. 1699, s. 19.

³⁰ Çakıllı, *Peçevî Tarihi* (Biyografisi, 21a-40a Metin, Dizin, Özel İsimler Sözlüğü, s. 33.

³¹ BOA, A.VKN.d. 1699, s. 20.

Paşa'nın Mısır'da asayişini sağlamak üzere gönderilmesi ve devamındaki olaylardır. Vezir Mustafa Paşa'nın Mısır Muhafazasına İrsal Olunduğu başlığı altında anlatılan bu hadiselerden sonra Veziriazam Şuden Maktul İbrahim Paşa başlığı gelir. Burada Veziriazam Pir Mehmed Paşa'nın Rodos seferinden sonra görevinden alınarak İbrahim Paşa'nın sadrazam oluşu sırasında geçirdiği merhaleler anlatılmaktadır. Devamında ise Hain Ahmet Paşa'ya Mısır Eyaleti İnalet Buyurulduğu kısmına geçilir. Burada İkinci Vezir Ahmed Paşa'nın, İbrahim Paşa'nın veziriazam oluşuna oldukça sinirlenerek Mustafa Paşa'nın eşkiyadan temizlediği Mısır'a "Ya sabr ya sefer" diyerek talip olması anlatılır. Ancak arşivdeki parça Ahmed Paşa'nın Mısır'a gitmesi ile kesilir.

"Hain Ahmed Paşa Mısır Eyaleti Buyurulduğu

Fi 6 Ramazan sene 929 Çün İbrahim Paşa'nın hil'at-i seniyye-i vüzerat-ı kamet bi-istikametlerine erzânî buyuruldu. Hain-i mezburun esb-i fikreti lenk düşüb begayet(i) gamgın ve diltenk oldu. Vezir-i sâni Mustafa Paşa Mısır'da def'-i eşkiya itdikde Âsitâne-i Sa'adete davet olunub yiri Güzelce Kasım Paşa verilmişdi. Hain-i mezbur vüzeratında haib ve haser kılıcak sabra mütehammal olmağla Mısır'a tâlib oldu. Cümle ehl-i dîvan elinden dilinden aciz ve nâlân olmuşlar idi. Mısır'a uzalmasına her râgıb olub padişah-ı âlem-penah hazretlerine ilga olmağla ihsan buyurdular. Mahrûse-i Mısır'a vusûlden sonra evza'"³²

Sonuç Yerine

Osmanlı Arşivi'nde bulunan 20 sayfalık bu metin, Peçevî Tarihi'nin muhtelif kütüphanelerde bulunan ancak daha önce kendisinden bahsedilmeyen eksik nüshalardan sadece bir tanesidir. Bu da şunu göstermektedir ki; devletin resmî tarihçilerinin en önemli başvuru kaynaklarına ev sahipliği yapan Osmanlı Arşivi'nde, Osmanlı Tarihleri içerisinde oldukça saygın yere sahip bir eserin nüshasına dahi rastlanabilmektedir.

Bununla birlikte Vakanüvisler ile devletin resmi makamlarınca tutulan kayıtları arasındaki derin bağ günümüzde farklı bir şekilde de olsa sürmektedir. Zira Osmanlı Devleti'nin kayıtları bugün tarih alanında çalışma yapan bir araştırmacının da ilk başvuru kaynağı durumundadır. Nitekim bugüne kadar binlerce araştırmacının çıkış noktasını oluşturan Osmanlı Arşiv Vesikaları, belli ki gün yüzüne çıkarılan yeni evraklar ile birçok çalışmaya ışık tutmaya devam edecektir.

³² BOA, A.VKN.d. 1699, s. 20.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
Bâb-1 Asaflı Vakanüvislik Kalemi Defterleri (A. VKN.d.) 1699, 1700, 1701.
Sadaret Vakanüvis Kalemi (Lütfi Efendi) (A. VKN.) 1/22.

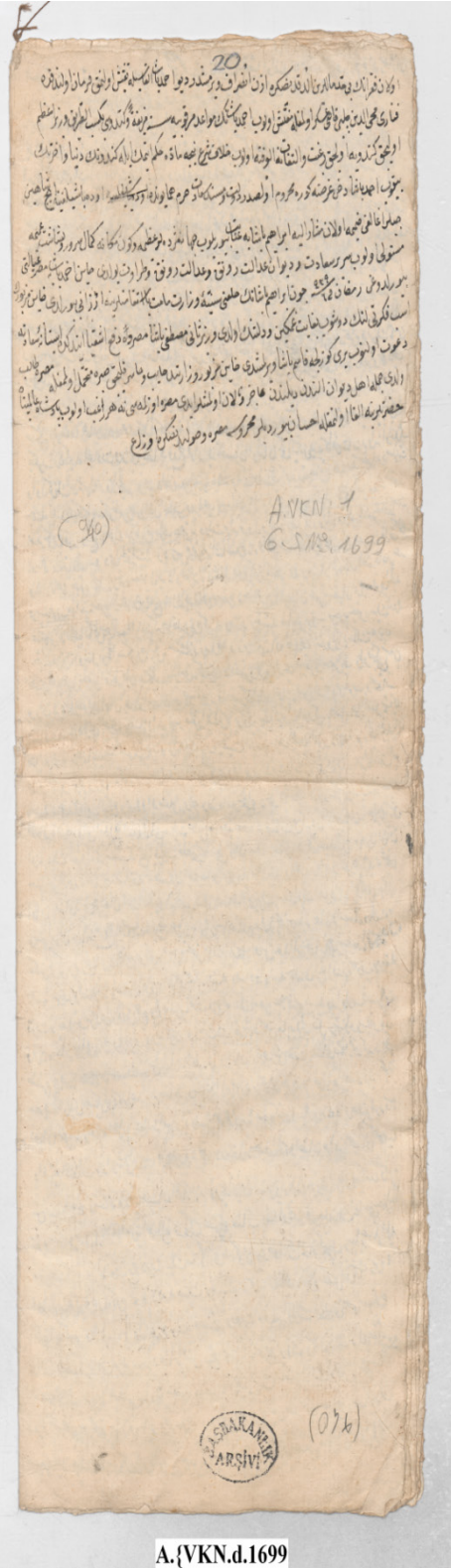
B. Kitaplar, Makaleler

- Çakıllı, Filiz: *Peçevî Tarihi* (Biyografisi, 21a-40a Metin, Dizin, Özel İsimler Sözlüğü), (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004.
- Emecen, Feridun M.: “Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı: İlk Manzum Tarihler”, *Türk Tarihçiliğinin Asırlık Çınarı Halil İnalçık’a Armağan*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2017, s. 105-117
- Fodor, Pál: “Pécs (Peçuy) Kökenli Bir Osmanlı Yazarı: İbrahim Peçevi”, *Abdülkadir Özcan’a Armağan; Tarihin Peşinde Bir Ömür*, Kronik Kitap, Haziran 2018, s.203-237.
- Gülakan, Sevda: *Peçevî Tarihi* (Yazma Nüshaların Tanıtımı, 1b-20b Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü), (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004.
- Hancz, Erika: “Peçuylu İbrahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt:34, s. 216-218.
- Kütükoğlu, Bekir: “Osmanlı Arşivleri ile Vak’anüvis Tarihleri Arasındaki Bağ”, *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1985, s. 123-125.
- Kütükoğlu, Bekir: “Vak’anüvis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XLII, s.457-461.
- Özcan, Abdülkadir: “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı:1 (2013), sayfa: 271-293
- Özkan, Selim Hilmi: “Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası”, *Turkish Studies*, Volume 4/3, Spring 2009, s.1779-1793
- Öztürk, Necdet: *İmparatorluk Tarihinin Kalemler Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri, Ahmedî’den Ahmed Refik’e*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2018
- Woodhead, Christine: “Şehnâmeçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, s. 456-458.
- Yıldız, Aysel: “Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçin Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar”, *Cihannüma; Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sayı II/2, Aralık 2016, s. 123-162.

Ekler



A. {VKN.d.1699}



A. {VKN.d.1699}

Osmanlı Arşivi'nde bulunan eksik "Peçevî Tarihi" nüshasının ilk ve son sayfası
BOA, A.VKN.d. 1699